doi: 10.35757/KiS.2026.70.3.4

KULTURA i SPOŁECZEŃSTWO

POLSKA AKADEMIA NAUK
KOMITET SOCJOLOGII
INSTYTUT STUDIÓW POLITYCZNYCH

2026, nr 3

ISSN 0023-5172
e-ISSN 2300-195x

CC BY NC SA

AGNIESZKA KONIECZNA
Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

OŚRODKI SENIORALNE JAKO ŚWIATY SPOŁECZNE: INSTYTUCJONALNE WARUNKI UCZESTNICTWA OSÓB STARSZYCH

WSTĘP

Uczestnictwo społeczne osób starszych od lat zajmuje istotne miejsce w badaniach nad starzeniem się oraz w politykach publicznych. „Uczestnictwo" łączy się w nich z dobrostanem, ograniczaniem samotności i podtrzymywaniem aktywności w późnej dorosłości (WHO 2002; Narushima i in. 2018; Noble i in. 2021; Levasseur i in. 2022). Szczególną rolę przypisuje się centrom senioralnym — rozumianym szeroko — jako lokalne instytucje organizujące spotkania, zajęcia i usługi dla osób starszych (Hostetler 2011; Pardasani, Thompson 2012). Ich znaczenie nie sprowadza się do programu aktywności: tworzą one względnie stabilną przestrzeń powtarzalnych kontaktów w społeczności lokalnej — miejsce, do którego można wracać, być rozpoznawanym i budować relacje (Dattilo i in. 2015; Nycyk, Redsell 2015; Hwang i in. 2019; Szplit i in. 2023; Fortune i Butler 2025; Richert-Kaźmierska 2025). Z tego powodu bywają opisywane jako „trzecie miejsce", pośrednie między domem a instytucjami formalnymi, umożliwiające bycie „wśród ludzi" (Dattilo i in. 2015; Hutchinson,

Adres do korespondencji: akonieczna@aps.edu.pl, ORCID: 0000-0003-3782-8373

Gallant 2016; Konieczna-Woźniak 2020; Somerville i in. 2022; Rantala i in. 2024).

Jednocześnie w literaturze dominuje podejście, w którym uczestnictwo traktowane jest jako rezultat dostępu do instytucji i jej oferty. Badania często koncentrują się na barierach wejścia oraz deklarowanych efektach uczestnictwa (Fitzpatrick i in. 2006; Fulbright 2010; Hostetler 2011; Pardasani, Thompson 2012; Casteel i in. 2013; Schneider i in. 2014; Nycyk, Redsell 2015; Kadowaki, Mahmood 2018; Aday i in. 2019; Hwang i in. 2019; Pardasani 2019; Desch i in. 2025). Podejście takie jest istotne, lecz raczej nie pokazuje, co dzieje się „po przekroczeniu progu" instytucji: jak w praktyce wytwarzają się (lub nie) przynależność, uznanie oraz granice uczestnictwa. Formalny udział w zajęciach nie musi oznaczać dostępu do relacyjnego bezpieczeństwa i poczucia „bycia u siebie", a brak uczestnictwa nie musi wynikać z braku potrzeb społecznych — może być odpowiedzią na przewidywane koszty wejścia w określony porządek instytucji.

Widać to wyraźnie w świetle badań nad społecznymi potrzebami osób starszych. Po pierwsze, relacyjność w późnej dorosłości bywa selektywna: liczy się znaczenie kontaktów, wzajemność, rozpoznanie i ciągłość w odniesieniu do własnej biografii, a zmniejszanie sieci może być formą porządkowania relacji, a nie prostym wskaźnikiem deficytu (Löfgren i in. 2022; Körlof i in. 2024). Po drugie, ważna jest autonomia i możliwość regulowania uczestnictwa — także prawo do dystansu bez stygmatyzacji (Söderberg, Melin Emilsson 2022). Po trzecie, „uczestnictwo" jest kategorią normatywnie obciążoną i może działać jako standard „właściwego" starzenia się, a więc mechanizm symbolicznej selekcji (Wilińska 2012; Lorek i in. 2017; Raymond 2019). Potrzebne są zatem narzędzia analityczne pozwalające uchwycić, jakie sposoby uczestnictwa instytucje te wytwarzają i jakie są społeczne warunki (i koszty) przynależności.

Niniejszy przegląd został przeprowadzony z perspektywy światów społecznych rozwijanej w tradycji interakcjonizmu symbolicznego (Strauss 1978, 1982; Clarke 2003). Świat społeczny to względnie trwały porządek wspólnego działania i współobecności, obejmujący typowe aktywności, sposoby komunikacji, role (np. „stali bywalcy", „nowi", liderzy formalni i nieformalni, personel) oraz wyznaczający granice przynależności i uznania. Porządek ten jest podtrzymywany i negocjowany w codziennych praktykach; dlatego uczestnictwo oznacza tu nie tylko „przyjście na zajęcia",

lecz także uczenie się reguł, odnajdywanie pozycji społecznej i budowanie widzialności. Centrum senioralne organizuje ramy spotkania (czas, przestrzeń, rytm, zasady), a zarazem wytwarza normy uczestnictwa, hierarchie i granice członkostwa. W rezultacie należy je rozumieć jako instytucję środowiskową, która — działając w warunkach formalnych reguł, ograniczonych zasobów i programów aktywności — może wzmacniać jedne style uczestnictwa kosztem innych (Rosenberg 2015; Lorek i in. 2017).

Problem badawczy można ująć następująco: skoro centra senioralne są projektowane jako instytucje inkluzyjne, dlaczego doświadczenia uczestnictwa społecznego osób starszych bywają tak nierówne — od poczucia wspólnoty po trudność wejścia w grupę czy wycofanie? Postawiono cztery pytania: (1) jak literatura i polityki publiczne definiują inkluzję w centrach senioralnych; (2) jakie doświadczenia społeczne uczestników i mechanizmy przynależności opisują badania; (3) jakie warunki organizacyjne i środowiskowe wpływają na interakcje społeczne; oraz (4) jakich badań brakuje, by lepiej rozumieć centra jako światy społeczne, a nie tylko programy aktywności.

Wartość artykułu polega na uporządkowaniu rozproszonej literatury zgodnie z logiką światów społecznych i wskazaniu mechanizmów, poprzez które instytucje organizują warunki relacyjnego uczestnictwa. Kolejno omówiono w nim: instytucjonalne projekty inkluzji, przekrojową syntezę doświadczeń społecznych uczestników oraz organizacyjne warunki porządkujące interakcje. Na koniec sformułowano wnioski, agendę badawczą i ostrożne implikacje praktyczne.

INKLUZJA JAKO PROJEKT INSTYTUCJONALNY

W dyskursie polityk publicznych oraz w wielu publikacjach inkluzja pojawia się w głównych uzasadnieniach istnienia instytucji przeznaczonych dla seniorów (Dattilo i in. 2015; Fortune, Butler 2025; Mitchell i in. 2025). Na poziomie deklaracji mają one być „dla wszystkich", a ich siła ma polegać na łatwości wejścia, przyjaznym klimacie i różnorodności aktywności (Marhankova 2014; Formosa 2019, 2024; Keyes i in. 2022). Projekt inkluzji jest więc zwykle konstruowany poprzez trzy powiązane logiki: dostęp, ofertę i klimat instytucji. Literatura pokazuje jednak, że każda z tych logik opiera się na określonych założeniach o uczestnictwie — i to w tych założeniach ujawniają się napięcia.

Inkluzja jako dostęp: niskie bariery wejścia

Najczęstsza definicja inkluzji odwołuje się do dostępności dla szerokiego spektrum osób starszych. Udział osób starszych w zorganizowanych instytucjach, na przykład edukacjnych, bywa postrzegany jako mechanizm ograniczania marginalizacji i wzmacniania kapitału społecznego w późnej dorosłości, szczególnie w grupach narażonych na wykluczenie (Pardasani, Thompson 2012; Kadowaki, Mahmood 2018; Formosa 2019, 2024). W tym ujęciu instytucja jest inkluzyjna wtedy, gdy ma niskie opłaty, nie stawia formalnych kryteriów rekrutacji, jest osiągalna przestrzennie, zapewnia podstawowe udogodnienia i potrafi dotrzeć z informacją do osób starszych (Raymond 2019; UNESCO 2022; Keyes i in. 2022; Mitchell i in. 2025). W ramach polityki równego dostępu zakłada się też aktywne włączanie grup rzadziej reprezentowanych (Fortune, Butler 2025), między innymi osób z niższym wykształceniem, z niepełnosprawnościami czy należących do mniejszości etnicznych (Raymond i in. 2013; Raymond, Lacroix 2016; Hutchinson, Gallant 2016; Formosa 2024; Mitchell i in. 2025).

Ograniczenie takiej definicji dostępności polega na tym, że „dostęp" jest w niej widziany przede wszystkim jako możliwość skorzystania z oferty instytucji, podczas gdy inkluzja — rozumiana społecznie — wymaga także warunków wejścia w relacje. Instytucja może być formalnie otwarta, a jednocześnie wymagać kompetencji poruszania się w jej porządku: orientacji w zasadach, gotowości do publicznego uczestnictwa, dopasowania do sposobu komunikacji i radzenia sobie z oceną (Ingvaldsen, Balandin 2011; Lorek i in. 2017; Brunt i in. 2020; Somerville i in. 2022; Konieczna 2025). Z perspektywy świata społecznego zniesienie barier formalnych nie przesądza więc o przynależności, która powstaje w relacjach i wymaga podtrzymywania w czasie.

Inkluzja jako szeroka oferta: różnorodne aktywności dla „różnych seniorów"

Drugi aspekt inkluzji to różnorodna oferta programowa. Literatura często zakłada, że szeroki wachlarz aktywności (edukacyjnych, rekreacyjnych, kulturalnych, wolontariackich) zwiększa szanse, że „każdy znajdzie coś dla siebie", a tym samym przyciągnie osoby o różnych zainteresowa-

niach i potrzebach (Hostetler 2011; Dattilo i in. 2015; Rantala i in. 2024). W tym ujęciu omawiane placówki działają jako infrastruktura społeczna wspierająca „starzenie się w miejscu zamieszkania": skupiają aktywności w jednym miejscu, organizują powtarzalne okazje do wyjścia z domu, stabilizują codzienność i tworzą ramy spotkań wokół wspólnych zainteresowań (Hostetler 2011; Dattilo i in. 2015; Hutchinson, Gallant 2016; Aday i in. 2019; Somerville i in. 2022).

Napięcie pojawia się wtedy, gdy oferta — nawet rozbudowana — niesie ze sobą określony model uczestnictwa i określoną definicję tego, co jest wartościowe. Program nie jest neutralną listą zajęć: wiąże się z decyzjami o tym, jakie kompetencje uznaje się za oczywiste, jaki styl komunikacji i uczestnictwa jest premiowany oraz jak rozumie się „aktywność" w późnej dorosłości (Hostetler 2011; Sobiesiak, Zalewska, 2011; Formosa 2019, 2024). Stąd powracające w literaturze obserwacje nierównej reprezentacji (częstszy udział osób relatywnie młodszych, zdrowszych, lepiej wykształconych; słabsza widoczność między innymi mężczyzn, osób z niepełnosprawnościami czy o niższym kapitale kulturowym) można interpretować jako efekt nie tylko preferencji jednostek, lecz także tego, jaki świat społeczny jest „wpisany" w przyjęty model aktywności (Fitzpatrick, McCabe 2008; Pardasani 2010, 2019; Schneider i in. 2014; Patterson i in. 2016; Liao, DeLiema 2021). W perspektywie światów społecznych napięcie dotyczy więc nie samej liczby zajęć, lecz tego, czy instytucja wytwarza warunki dla różnych stylów obecności, czy raczej utrwala założony wzorzec „dobrego uczestnika".

Inkluzja jako klimat: „gościnna" instytucja i rola personelu

Trzecim elementem inkluzji jest przyjazna kultura instytucji, rozumiana jako zestaw codziennych praktyk organizacyjnych budujących doświadczenie bycia mile widzianym (Fortune, Butler 2025). Badania pokazują znaczenie prostych działań: powitania, rozpoznawania po imieniu, reagowania na nieobecność, okazywania zainteresowania i cierpliwości oraz gotowości do uwzględniania różnic (Larsson Ranada, Österholm 2022; Fortune, Weisgarber 2023; Österholm i in. 2023; Fortune, Butler 2025). Inkluzja nie jest więc tylko deklaracją — jest praktyką organizacyjną, która realnie wpływa na to, czy uczestnicy czują się uprawnieni do obecności.

Napięcie dotyczy tego, że „gościnność" łatwo staje się cechą deklaratywnie przypisywaną instytucji, podczas gdy w praktyce wymaga zasobów i stałej pracy relacyjnej: wprowadzania nowych osób, moderowania sytuacji niejednoznacznych oraz reagowania na tarcia wynikające z różnorodności (Ingvaldsen, Balandin 2011; Raymond 2019; Ma i in. 2020). Stabilność rutyn może równocześnie wzmacniać poczucie bezpieczeństwa stałych bywalców i poczucie „bycia z zewnątrz" u tych, którzy dopiero próbują wejść w ten porządek.

Podsumowując: inkluzja jest najczęściej opisywana poprzez dostęp, ofertę i klimat instytucji. Każdy z tych wymiarów odsłania jednak tylko część problemu: dostęp mówi o możliwości wejścia, oferta o zorganizowanych formach obecności, a klimat o deklarowanej jakości relacji. Żaden z nich sam w sobie nie przesądza o sensie uczestnictwa, nie gwarantuje zakorzenienia i przejścia od współobecności do więzi. Napięcia nie wynikają wyłącznie z braku dobrej woli, lecz z różnicy między instytucjonalnym zaprojektowaniem inkluzji a jej relacyjnym urzeczywistnianiem. Na styku formalnej otwartości i relacyjnych warunków przynależności ujawniają się zjawiska omawiane dalej.

DOŚWIADCZENIA SPOŁECZNE UCZESTNIKÓW: POWTARZALNE MECHANIZMY RELACYJNE

Badania pokazują, że uczestnictwo nie jest jednorodne: centra senioralne dla jednych są miejscem realnego wsparcia, a dla innych przestrzenią, w której pozostaje się na marginesie. W perspektywie światów społecznych nie jest to sprzeczność: instytucja organizuje warunki współobecności, natomiast przynależność jest wytwarzana w relacjach — selektywnych, osadzonych w normach i zależnych od pozycji w świecie instytucji. Kluczowe jest jednak uchwycenie mechanizmów, które powtarzają się w różnych kontekstach badawczych.

Kontakty sytuacyjne i selektywność więzi: „bycie wśród ludzi" bez przyjaźni

Niektóre badania pokazują realne korzyści z uczestnictwa w programach zorganizowanych instytucjonalnie: możliwość rozmowy, śmiechu,

rozpoznania, wsparcia informacyjnego i praktycznego, a czasem także przyjaźni (Fitzpatrick i in. 2006; Aday i in. 2019; Fortune, Weisgarber 2023; Lee i in. 2024; Fortune, Butler 2025). Jednocześnie wiele opisów sugeruje, że więzi społeczne często są oparte na wspólnych zajęciach i powtarzalnej współobecności, a słabiej bywają przenoszone poza instytucję (Fitzpatrick i in. 2006; Nycyk, Redsell 2015; Lorek i in. 2017).

Pierwszy mechanizm dotyczy sytuacyjności kontaktów — ograniczonych do instytucji i „bycia razem w aktywności". Ważniejsze bywają relacje osadzone w konkretnych zajęciach, posiłkach czy wydarzeniach niż bliskość rozumiana jako trwała więź (Dattilo i in. 2015). Centrum może więc zapewniać „bycie wśród ludzi", ale niekoniecznie generować relacje o wysokiej wzajemności (Rosenberg 2015; Hutchinson, Gallant 2016; Österholm i in. 2023). Część uczestników wybiera ten model świadomie, traktując aktywności grupowe jako społecznie bezpieczną formę kontaktu: współobecność bez ekspozycji prywatności i bez zobowiązań (Dattilo i in. 2015; Hutchinson, Gallant 2016; Hwang i in. 2019; Larsson Ranada, Österholm 2022; Fortune, Butler 2025). Taki styl uczestnictwa pozwala zachować autonomię i ograniczać koszty emocjonalne relacji (Lorek i in. 2017; Söderberg, Melin Emilsson 2022); dla innych — szczególnie oczekujących wspólnoty — może jednak być źródłem rozczarowania i wycofania (Eaton, Salari 2005; Rosenberg 2015). W dużych ośrodkach sprzyja temu fragmentacja, umożliwiająca funkcjonowanie w obrębie jednej grupy bez szerszego zakorzenienia w instytucji (Hostetler 2011).

Granice przynależności: „stali bywalcy", kliki i mikrowykluczenia

Drugi mechanizm dotyczy wytwarzania granic członkostwa w codziennych praktykach. Badania obserwacyjne pokazują, że nawet w otwartych instytucjach szybko stabilizują się nieformalne układy: stałe mikrogrupy, „nasze stoliki", stałe miejsca w sali i liderzy rozmów. Daje to przewidywalność, ale może utrudniać wejście osobom nowym lub niepasującym do dominującego stylu interakcji (Salari i in. 2006; Rosenberg 2015; Lorek i in. 2017).

Wykluczenie rzadko ma charakter jawny; częściej przyjmuje formy subtelne: brak włączenia do rozmowy, brak zaproszeń do spotkań po zajęciach, sygnały, że miejsca są już „czyjeś" (Rosenberg 2015; Raymond,

Lacroix 2016; Raymond 2019). Przestrzeń ma tu znaczenie szczególne. Terytorializacja stołów i miejsc jest nośnikiem statusu i przynależności (Salari i in. 2006): stałe miejsce oznacza widzialność i bycie „u siebie", a członkostwo jest wytwarzane przez rozpoznanie reguł i lokalnych hierarchii (Rosenberg 2015).

Warto przy tym odróżnić brak otwartego konfliktu od doświadczenia relacyjnego bezpieczeństwa w grupach senioralnych. Polskie badania nad klubami seniora pokazują, że relacje rówieśnicze są zwykle oceniane jako wspierające, ale nie są wolne od obaw przed wyśmiewaniem, nieszczerością, upokorzeniem lub pomawianiem (Richert-Kaźmierska 2025). Istotne jest również to, że wśród form wsparcia społecznego słabiej wypada „wsparcie wartościujące", rozumiane jako komunikaty potwierdzające wartość i ważność jednostki w grupie rówieśniczej oraz jej istotną rolę w grupie lub społeczeństwie. Dla analizy granic przynależności oznacza to, że mikrowykluczenie w klubach seniora może polegać na kruchości uznania: uczestnik może nie mieć pewności, czy jego obecność zostanie potraktowana jako znacząca.

Normy aktywności i sprawności: uznanie, tempo, stygmatyzacja

Trzeci mechanizm dotyczy norm uczestnictwa. W wielu ośrodkach „bycie aktywnym" staje się kryterium uznania: „dobry uczestnik" to ktoś dyspozycyjny, regularnie obecny, sprawny, nadążający za tempem grupy, chętny do działania i „pozytywny". Gdy takie normy dominują, osoby wolniejsze, mniej sprawne lub częściej nieobecne łatwiej spotykają się z dystansem, presją dopasowania się, a czasem stygmatyzacją (Wilińska 2012; Lorek i in. 2017; Raymond, Lacroix 2016; Raymond 2019). Odmienność (np. za sprawą barier językowych, trudności komunikacyjnych) może lokować uczestników na peryferiach nawet bez otwartej wrogości (Rosenberg 2015; Mitchell i in. 2025).

To również kwestia godności, ponieważ identyfikacja z kategorią „senior" i z instytucją bywa obciążona stygmatem zależności, ubóstwa i „bycia naprawdę starym" (Ashida, Heaney 2008; Lund, Engelsrud 2008; Hostetler 2011; Rosenberg 2015; Patterson i in. 2016; Pardasani, 2019; Brunt i in. 2020; Liao, DeLiema 2021; Somerville i in. 2022; Desch i in. 2025;

Konieczna, Żak 2025). Badania pokazują też granice tolerancji dla różnorodności: deklaracje akceptacji częściej utrzymują się wtedy, gdy nie wymagają reorganizacji zajęć ani dzielenia zasobów (uwagi personelu, przestrzeni, czasu) (Ingvaldsen, Balandin 2011; Raymond, Lacroix 2016; Ma i in. 2020). W konsekwencji niektóre osoby ograniczają zaangażowanie, unikają aktywności lub rezygnują, by nie zostać uznanymi za „problem" (Mitchell i in. 2025; Konieczna 2026).

Status uczestnika: „członek wspólnoty" czy „klient usługi"?

Czwarty mechanizm dotyczy statusu uczestnika i wynikającej z niego dystrybucji sprawczości, uznania oraz wpływu. Literatura opisuje tu napięcie między modelem członkowsko-wspólnotowym (współgospodarzenie, role organizacyjne) a usługowym (uczestnik jako odbiorca programu) (Hostetler 2011; Wilińska 2012; Rosenberg 2015; Gallant, Hutchinson 2016; Hutchinson, Gallant 2016; Liao, DeLiema 2021).

W modelu usługowym personel organizuje program i ponosi odpowiedzialność za instytucję, co uzasadnia się bezpieczeństwem, wymogami formalnymi i rozliczalnością (Gallant, Hutchinson 2016). Układ taki bywa atrakcyjny dla osób szukających uczestnictwa bez zobowiązań, w stylu *à la carte* (Hostetler 2011; Desch i in. 2025), lecz sprzyja anonimowości i ogranicza możliwość współdecydowania. Model członkowski i wolontariacki może wzmacniać przynależność, ale jednocześnie może utrwalać hierarchie: role organizacyjne dają widzialność, prestiż i prawo współdefiniowania tego, co w centrum uchodzi za ważne i „właściwe" (Rosenberg 2015; Hutchinson, Gallant 2016). W efekcie część osób pozostaje na pozycjach peryferyjnych, a dostęp do ról staje się jednym z mechanizmów różnicowania przynależności.

Z perspektywy światów społecznych status uczestnika określa więc nie tylko zakres uznania, lecz także prawo do definiowania sytuacji. Spory o to, czy centrum ma być przede wszystkim wspólnotą, punktem usługowym, przestrzenią wsparcia czy aktywności dla sprawnych, współtworzą granice uprawnionej obecności i przesądzają o tym, jakie style uczestnictwa są nagradzane, a jakie marginalizowane (Rosenberg 2015; Hutchinson. Gallant 2016).

Podsumowując, centra senioralne są miejscami, w których integracja i marginalizacja mogą współwystępować. Zróżnicowanie doświadczeń wynika nie tylko z cech jednostek, lecz także z instytucjonalnych warunków uczestnictwa: granic członkostwa, norm aktywności oraz dystrybucji uznania i sprawczości.

WARUNKI ORGANIZACYJNE I ŚRODOWISKOWE PORZĄDKUJĄCE INTERAKCJE

Aby zrozumieć, dlaczego opisane mechanizmy pojawiają się tak często, trzeba uwzględnić warunki, w jakich instytucja organizuje codzienność. Z perspektywy światów społecznych stwarza ona pole możliwych interakcji, wyznacza: rytm dnia, reguły spotkań, strukturę przestrzeni, role personelu i wzory aktywności.

Pierwszym elementem jest c z a s. Realizowany program zwykle opiera się na regularności (stałe godziny, cykle zajęć), co sprzyja rutynie, ale premiuje osoby dyspozycyjne i zdolne do utrzymywania ciągłości obecności (Rosenberg 2015; Lorek i in. 2017; Desch i in. 2025; Konieczna, Żak 2025). W świecie społecznym ośrodków senioralnych regularność bywa też nieformalnym sygnałem przynależności: „stali bywalcy" są rozpoznawani, a inne osoby łatwiej wypadają z sieci relacji — zwłaszcza po przerwach spowodowanych chorobą, innymi obowiązkami czy opieką nad bliskimi (Fortune, Butler 2025). Po przerwie częściej wraca się jako „nowy" niż jako „swój" (Wilińska 2012; Raymond 2019; Langergaard i in. 2025).

Na drugi element składają się p r z e s t r z e ń i i n f r a s t r u k t u r a. Przestrzenie wspólne (jadalnie, korytarze, sale, szatnie) sprzyjają powstawaniu nieformalnych układów i konfliktów; ograniczona liczba miejsc, powtarzalny układ i brak stref pośrednich (gdzie łatwo „dosiąść się" i nie naruszyć terytorium) wzmacniają rezerwowanie miejsc oraz utrwalanie klik (Salari i in. 2006; Rosenberg 2015). Organizacja przestrzeni wpływa na to, czy nowa osoba może „dołączyć" bez ryzyka niezręczności; dlatego projektowanie instytucji obejmuje nie tylko dostępność architektoniczną, lecz także organizację sytuacji społecznych: czy łatwo jest do kogoś podejść, czy łatwo „dołączyć", czy instytucja oferuje miejsca, w których rozmowa może trwać, a nie musi kończyć się wraz z zajęciami (Konieczna 2025; Konieczna, Żak 2025).

Trzecim elementem jest sposób organizacji aktywności. Ustrukturyzowane programy ograniczają czas na mniej zadaniowe spotkania, w których relacje mogą się pogłębiać (Hostetler 2011; Konieczna 2025, 2026). Różne aktywności mają też różny próg wejścia (kompetencyjny i sprawnościowy), a więc działają jako mechanizmy selekcji i autoselekcji (Lorek i in. 2017; Liao, DeLiema 2021). Jeśli ośrodek ma wyraźnie ukształtowany styl (np. edukacyjny i wykładowy albo sprawnościowy), to do jego świata społecznego łatwiej wchodzą ci, którzy uznają ten styl za „swój" (Hostetler 2011; Patterson i in. 2016; Formosa 2019, 2024; Brunt i in. 2020; Somerville i in. 2022). Z kolei aktywności wymagające sprawności mogą wzmacniać podział na uczestników „pasujących" i „niewygodnych" (Ingvaldsen, Balandin 2011; Raymond, Lacroix 2016; Raymond 2019). Układ zajęć wytwarza ponadto nieformalne hierarchie: jedne aktywności stają się źródłem prestiżu i widzialności, inne lokują uczestników na marginesie (Raymond, Lacroix 2016; Ma i in. 2020).

Czwartym elementem jest rola personelu. „Przyjazność" instytucji wynika z praktyk witania, wprowadzania nowych członków, reagowania na konflikty i aranżowania okazji do mieszania grup (Hutchinson, Gallant 2016; Österholm i in. 2023; Lee i in. 2024; Fortune, Weisgarber 2023; Fortune, Butler 2025; Konieczna 2025; Langergaard i in. 2025; Mitchell i in. 2025). Gdy takich działań brakuje, dominują istniejące układy, a ciężar inkluzji spada na uczestników, co wzmacnia przewagę stałych grup — często zamkniętych dla nowych członków (Mitchell i in. 2025). Ograniczone zasoby czasu i uwagi personelu sprzyjają rozwiązaniom „sprawnym" organizacyjnie (stałe grupy, stałe zasady) kosztem rozwiązań wymagających większej pracy nad relacjami (Langergaard i in. 2025).

Rola personelu obejmuje również wzmacnianie statusu uczestników jako osób dorosłych poprzez sposób zwracania się do nich, zakres pozostawianego wyboru, możliwość odmowy, respektowanie prywatności oraz traktowanie ich jako współuczestników, a nie podopiecznych czy uczniów w świecie społecznym placówki (Salari 2005; Konieczna 2026). Obniżanie zaś pozycji osób starszych może przyjmować formę dziecięcego języka, przezwisk, szkolnego formatu zajęć, upomnień czy używania rekwizytów kojarzonych z dziećmi (Salari 2005).

Piątym elementem jest model zarządzania i kanały uczestnictwa (współdecydowanie, wolontariat, role). Nie jest to wyłącznie kwestia

„filozofii", lecz rezultat warunków instytucjonalnych (odpowiedzialność, rozliczalność, ograniczenia kadrowe) i sposobu definiowania celów działalności ośrodka (Rosenberg 2015; Hutchinson, Gallant 2016). Przekłada się to na widzialność i sprawczość uczestników: kto może inicjować działania i współdecydować o programie oraz czy centrum oferuje niskoprogowe formy włączania (np. rotacyjne mikrorole), zamiast koncentrowania wpływu w wąskiej grupie najbardziej aktywnych i kompetentnych „stałych liderów". Z perspektywy światów społecznych kluczowe zatem pozostaje pytanie, czy kanały wpływu na cele, organizację i funkcjonowanie instytucji są realnie dostępne dla różnych uczestników. W wielu miejscach inkluzja rozbija się o utrwalony model opiekuńczo-zajęciowy, w którym oferta bywa redukowana do „wypełniania czasu", co część uczestników odbiera jako infantylizujące i mało znaczące (Eaton, Salari 2005; Liao, DeLiema 2024). Stąd postulaty włączania seniorów w role współgospodarzy i współtwórców programu (Hostetler 2011; Pardasani, Thompson 2012; Marhankova 2014; Liao, DeLiema 2021).

Grzegorz Gawron (2023) opisuje wiele form angażowania seniorów we współtworzenie usług i funkcjonowanie placówek w ramach programu „Senior+", interpretując je jako przejawy koprodukcji usług społecznych. Analiza ta koncentruje się jednak przede wszystkim na aktywności uczestników i jej znaczeniu dla ich produktywności społecznej, w mniejszym stopniu dotyczy kwestii zakresu rzeczywistego wpływu seniorów na decyzje organizacyjne i strategiczne instytucji. Jednocześnie samo angażowanie seniorów w realizację zadań nie jest jeszcze dowodem współzarządzania — może równie dobrze służyć zwiększeniu efektywności instytucji bez przekazania im realnej sprawczości. Koprodukcja może demokratyzować instytucję, ale może też utrwalać hierarchię. Ważny jest poziom rzeczywistej współdecyzyjności. Kadra placówek może być głęboko przekonana o dzieleniu władzy, a w rzeczywistości konsultować jedynie drobiazgi i ograniczać realny wpływ na decyzje strategiczne (Konieczna 2026).

Wreszcie istotne są zasoby ośrodka, finansowe, lokalowe i kadrowe. Ich ograniczenie zwiększa konkurencję o przestrzeń, terminy i uwagę personelu, a więc pośrednio wzmacnia mechanizmy selekcji i konfliktu (Pardasani, Thompson 2012; Mitchell i in. 2025). To ważne, bo przypomina, że włączanie nie dzieje się w próżni normatywnej, lecz w realnych warunkach organizacyjnych, które nie zawsze pozwalają realizować bez napięć

ideał „otwartości dla wszystkich" (Pardasani, Thompson 2012; Mitchell i in. 2025).

WNIOSKI

Niniejszy przegląd pokazuje, że ośrodki senioralne można trafniej opisywać jako zinstytucjonalizowane światy społeczne niż jako proste zaplecze usług, zajęć czy programów aktywizacyjnych. Uczestnictwo jest tu osadzone w porządku współdziałania: w powtarzalnych sytuacjach spotkania, lokalnych regułach komunikacji oraz dystrybucji ról i uznania. Formalna otwartość placówki, atrakcyjność programu ani regularna obecność nie przesądzają więc o przynależności; decydują o niej codzienne praktyki, przez które osoba starsza może wejść w obieg relacji, stać się rozpoznawalna i traktowana jako „swoja". Zsyntetyzowane badania wskazują cztery powtarzalne mechanizmy szczególnie istotne dla zrozumienia nierówności doświadczeń społecznych osób starszych w instytucjach projektowanych jako otwarte: (1) kontakty sytuacyjne, które nie zawsze przechodzą w więzi uznawane przez uczestników za trwałe, wzajemne i znaczące; (2) granice przynależności wytwarzane przez układy nieformalne i praktyki przestrzenne; (3) normy aktywności i sprawności porządkujące uznanie; (4) status uczestnika, który różnicuje dostęp do ról, prestiżu i sprawczości. Mechanizmy te nie są uwarunkowane jedynie indywidualnymi trudnościami interpersonalnymi seniorów czy przypadkowymi nieporozumieniami, lecz wynikają z organizacyjnych warunków funkcjonowania instytucji oraz z utrwalanych w niej norm uczestnictwa i uznania. Rytm czasu, organizacja przestrzeni, próg wejścia do instytucji oraz praktyki personelu współtworzą pole możliwych interakcji; świat społeczny ośrodka senioralnego jest więc instytucjonalnie podtrzymywany i stabilizowany.

Słabością dotychczasowych badań jest przede wszystkim niedostateczne uchwycenie trajektorii uczestnictwa. Więcej wiadomo o korzyściach udziału w zajęciach i o barierach uczestnictwa niż o tym, jak osoba starsza staje się uczestnikiem, jak odzyskuje status członka po przerwie, dlaczego pozostaje „wiecznie nowa", rezygnuje mimo formalnego dostępu czy pozostaje w instytucji mimo słabego poczucia przynależności, w którym momencie formalne uczestnictwo traci relacyjny sens. Z tej perspektywy

szczególnie potrzebne są badania obserwacyjne, podłużne i porównawcze, zdolne uchwycić mikroprocesy przynależności oraz „areny" konfliktów definicyjnych (np. czy centrum ma być wspólnotą czy punktem usługowym).

Implikacje praktyczne nie sprowadzają się do poszerzania oferty. Istotniejsze jest projektowanie warunków relacyjnego uczestnictwa: rozwiązań ułatwiających wprowadzanie nowych osób, dołączanie bez ryzyka niezręczności, a także kwestie aktywności o niskim progu wejścia oraz dostępnych kanałów współdecydowania, takich, które nie ograniczałyby możliwości współdecydowania do wąskiej grupy stałych liderów.

Polskie badania nad instytucjonalnymi formami uczestnictwa osób starszych dostarczają ważnych przesłanek do takiej analizy: pokazują znaczenie relacji rówieśniczych, modeli uczestnictwa, integracji społecznej i autonomii, przestrzeni sprzyjających partycypacji, dotyczą ryzyka gettoizacji usług oraz potencjału koprodukcji działań senioralnych (m.in. Sobiesiak, Zalewska 2011; Konieczna-Woźniak 2020; Gawron 2023; Niezabitowski 2023; Szplit i in. 2023; Richert-Kaźmierska 2025; Adamczyk 2025). Zagadnienia te wymagają jednak dalszego opracowania w perspektywie mikroinstytucjonalnej, koncentrującej się na praktykach i procesach zachodzących w instytucjach: nie tylko jako wiedza o tym, co osoby starsze zyskują dzięki instytucjom, lecz także jako podstawa odpowiedzi na pytanie, jak instytucje organizują warunki uznania, wpływu, autonomii i relacyjnego bezpieczeństwa swoich uczestników.

W dalszych badaniach należałoby zatem przesunąć uwagę z faktu uczestnictwa na jego warstwy: dostęp do instytucji, regularną obecność, wejście w relacje, uzyskanie statusu osoby widzialnej, możliwość współtworzenia programu oraz przenikanie aktywności poza granice placówki. Dopiero wtedy można odróżnić ośrodek senioralny, który jedynie organizuje czas wolny osobom starszym, od placówki, która realnie poszerza ich światy społeczne. Szczególnie ważne wydaje się tu pytanie o „przepuszczalność" instytucji, która może skutecznie integrować uczestników w obrębie własnego programu, a zarazem słabo otwierać ich na sąsiedztwo, relacje międzypokoleniowe, szersze formy obywatelskiej obecności i role społeczne osób wykraczających poza kategorię „senior" (Konieczna-Woźniak 2020; Niezabitowski 2023; Rantala i in. 2024; Adamczyk 2025; Desch i in. 2025).

BIBLIOGRAFIA

Adamczyk Monika D., 2025, *Gerontologiczna praca socjalna i jej rola w przeciwdziałaniu gettoizacji usług społecznych skierowanych do osób starszych*, „Praca Socjalna", 40(2), s. 117–135.

Aday Ronald, Wallace Brandon, Krabill Jennifer, 2019, *Linkages between the senior center as a public place and successful aging*, „Activities, Adaptation & Aging", 43(3), s. 211–231.

Ashida Sato, Heaney Catherine, 2008, *Social networks and participation in social activities at a new senior center: Reaching out to older adults who could benefit the most*, „Activities, Adaptation & Aging", 32(1), s. 40–58.

Brunt Ardith, Strommen Jane, Stangl Christa, 2020, *Reinventing the traditional senior center in rural areas to attract a new generation of individuals*, „Activities, Adaptation & Aging", 44(2), s. 89–105.

Casteel Carri, Nocera Maryalice, Runyan Carol, 2013, *Health promotion and physical activity programs in senior centers*, „Activities, Adaptation & Aging", 37(3), s. 213–223.

Clarke Adele, 2003, *Situational analyses: Grounded theory mapping after the postmodern turn*, „Symbolic Interaction", 26(4), s. 553–576.

Dattilo John, Lorek Amy, Mogle Jacqueline, Sliwinski Martin, Freed Sara, Frysinger Margaret, Schuckers Sandy, 2015, *Perceptions of leisure by older adults who attend senior centers*, „Leisure Sciences", 37(4), s. 373–390.

Desch Anke, Holmberg Christine, Demmerer Niklas, Euler Sylvia, Jaehn Philipp, Bergholz Andreas, 2025, *Opportunities, challenges, and future directions for the public social participation of older adults living in a rural region in Germany: Results from a mixed-methods study*, „Journal of Rural Studies", 114: 103567.

Eaton Jacqueline, Salari Sonia M., 2005, *Environments for lifelong learning in senior centers*, „Educational Gerontology", 31(6), s. 461–480.

Fitzpatrick Tanya, McCabe James, 2008, *Future challenges for senior center programming to serve younger and more active baby boomers*, „Activities, Adaptation & Aging", 32(3–4), s. 198––213.

Fitzpatrick Tanya, McCabe James, Gitelson Richard, Andereck Kathleen, 2006, *Factors that influence perceived social and health benefits of attendance at senior centers*, „Activities, Adaptation & Aging", 30(1), s. 23–45.

Formosa Marvin, 2019, *Concluding remarks and reflections*, w: Marvin Formosa (red.), *The University of the Third Age and Active Ageing. European and Asian-Pacific Perspectives*, Springer, Cham, s. 259–272.

Formosa Marvin, 2024, *The politics of older adult learning: social class, gender, ethnicity and age inequalities*, w: Catherine Earl, Philip Taylor (red.), *Research handbook on inequalities in later life*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, s. 196–208.

Fortune Darla, Butler Brittany, 2025, *Keeping isolation and loneliness at bay: how community centres can support belonging as we age*, „Leisure/Loisir", 49(1), s. 1–24.

Fortune Darla, Weisgarber Brittany, 2023, *Negotiating experiences of belonging alongside age-related life transitions*, „Canadian Journal on Aging / La Revue canadienne du vieillissement", 42(4), s. 668–677.

Fulbright Shelley, 2010, *Rates of depression and participation in senior centre activities in community-dwelling older persons*, „Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing", 17(5), s. 385–391.

Gallant Karen, Hutchinson Susan, 2016, *Perceptions of power within a membership-based seniors' community center*, „Leisure Sciences", 38(4), s. 357–372.

Gawron Grzegorz, 2023, *Koprodukcja usług społecznych źródłem osobistej i społecznej produktywności osób starszych. Studium socjologiczne na przykładzie beneficjentów Programu Wieloletniego „Senior+"*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.

Hostetler Andrew, 2011, *Senior centers in the era of the "third age:" Country clubs, community centers, or something else?*, „Journal of Aging Studies", 25(2), s. 166–176.

Hutchinson Susan, Gallant Karen, 2016, *Can senior centres be contexts for ageing in third places*, „Journal of Leisure Research", 48(1), s. 50–68.

Hwang Jiyoung, Wang Lisa, Siever Jodi, Medico Talia, Jones Charlotte, 2019, *Loneliness and social isolation among older adults in a community exercise program: a qualitative study*, „Aging & Mental Health", 23(6), s. 736–742.

Ingvaldsen Anne, Balandin Susan, 2011, *'If we are going to include them we have to do it before we die': Norwegian seniors' views of including seniors with intellectual disability in senior centres*, „Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities", 24(6), s. 583–593.

Kadowaki Laura, Mahmood Atiya, 2018, *Senior centres in Canada and the United States: A scoping review*, „Canadian Journal on Aging / La Revue canadienne du vieillissement", 37(4), s. 420–441.

Keyes Laura, Li Qiwei, Collins Brian, Rivera-Torres Solymar, 2022, *Senior center service utilization: Do social ties affect participation patterns?*, „Journal of Applied Gerontology", 41(2), s. 526–533.

Konieczna Agnieszka, 2025, *Preferowane praktyki edukacyjne w placówkach edukacji pozaformalnej w perspektywie uczestników w starszym wieku oraz ich instruktorów*, „Forum Pedagogiczne", 15(1), s. 225–236.

Konieczna Agnieszka, 2026, *Autonomy in non-formal education of older adults: Strategies, barriers, and challenges*, „New Horizons in Adult Education and Human Resource Development" (OnlineFirst: https://doi.org/10.1177/19394225261420245).

Konieczna Agnieszka, Żak Monika, 2025, *Typologia nie-uczestników grupowych treningów stymulacji poznawczej w programach profilaktycznych. Perspektywa starszych dorosłych*, „Polityka Społeczna", 620(10), s. 1–8.

Konieczna-Woźniak Renata, 2020, *Miejsca i przestrzenie sprzyjające inkluzji i partycypacji społecznej w starości. Propozycja gospodarstw opiekuńczych*, „Edukacja Dorosłych", 82(1), s. 31–46.

Körlof Linnea, Nyman Anneli, Isaksson Gunilla, Larsson Ellinor, 2024, *Older adults' experiences of using strategies to maintain and foster social participation: A systematic review with metasynthesis of qualitative studies*, „Health & Social Care in the Community", 1: 7877128.

Langergaard Sofie, Evans Rhiannon, Andreasen Jane, Petersen Kirsten, Overgaard Charlotte, 2025, *Addressing social isolation among older people in Danish senior centres: staff acceptability of intervention delivery*, „Health Promotion International", 40(4): daaf136.

Larsson Ranada Åsa, Österholm Johannes, 2022, *Promoting active and healthy ageing at day centers for older people*, „Activities, Adaptation & Aging", 46(3), s. 236–250.

Lee Shuen, Lim Xue, Koh Hannah, Yeo Poh, Zhong Eve, Wee Shiou-Liang, 2024, *Perceptions of senior center and psychosocial wellbeing during COVID-19*, „Activities, Adaptation & Aging", 48(4), s. 543–561.

Levasseur Mélanie, Lussier-Therrien Marika, Biron Marie, Raymond Émilie, Castonguay Julie, Naud Daniel, Fortier Mireille, Sévigny Andrée, Houde Sandra, Tremblay Louise, 2022, *Scoping study of definitions of social participation: update and co-construction of an interdisciplinary consensual definition*, „Age and Ageing", 51(2): afab215.

Liao Hsiao-Wen, DeLiema Marguerite, 2021, *Reimagining senior centers for purposeful aging: Perspectives of diverse older adults*, „Journal of Applied Gerontology", 40(11), s. 1502––1510.

Lorek Amy, Dattilo John, Mogle Jacqueline, Freed Sara, Frysinger Margaret, Chen Shang-Ti, 2017, *Staying connected: Recommendations by older adults concerning community leisure service delivery*, „Journal of Park and Recreation Administration", 35(3), s. 94–112.

Löfgren Maria, Larsson Ellinor, Isaksson Gunilla, Nyman Anneli, 2022, *Older adults' experiences of maintaining social participation: Creating opportunities and striving to adapt to changing situations*, „Scandinavian Journal of Occupational Therapy", 29(7), s. 587–597.

Lund Anne, Engelsrud Gunn, 2008, *'I am not that old': Inter-personal experiences of thriving and threats at a senior centre*, „Ageing and Society", 28(5), s. 675–692.

Ma Yuanhong, Siu Kin Wai, Zou Guangtian, 2020, *Contradictory and consistent views on designing an inclusive community-based centre for older people: A mixed-methods study of different age groups in China*, „Ageing & Society", 40(9), s. 1867–1886.

Marhankova Jaroslava, 2014, *'Women are just more active'—gender as a determining factor in involvement in senior centres*, „Ageing & Society", 34(9), s. 1482–1504.

Mitchell Fallon, Azar Nadia, Mogyorody Veronika, van Wyk Paula, 2025, *Barrier normalization among older adults' perceptions of senior centre accessibility*, „Journal of Population Ageing", 18, s. 553–568.

Narushima Miya, Liu Jian, Diestelkamp Naomi, 2018, *Lifelong learning in active ageing discourse: Its conserving effect on wellbeing, health and vulnerability*, „Ageing & Society", 38(4), s. 651–675.

Niezabitowski Marek, 2023, *Teoria subkultury starości a niektóre zjawiska społeczne dotyczące ludzi starszych*, w: Paulina Bunio-Mroczek, Andrzej Kacprzak (red.), *Badania problemów społecznych w (przed)pandemicznej rzeczywistości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 47–61.

Noble Cory, Medin Darko, Quail Zara, Young Charles, Carter Mark, 2021, *How does participation in formal education or learning for older people affect wellbeing and cognition? A systematic literature review and meta-analysis*, „Gerontology & Geriatric Medicine", nr 7: 2333721420986027.

Nycyk Michael, Redsell Margaret, 2015, *Older adults' understandings of social inclusion: Views from a healthy ageing community program*, „Journal of Social Inclusion", 6(2), s. 77–91.

Österholm Johannes, Andreassen Maria, Gustavsson Martha, Larsson Ranada Åsa, 2023, *Older people's experiences of visiting social day centres: The importance of doing and being for health and well-being*, „Scandinavian Journal of Occupational Therapy", 30(1), s. 76–85.

Patterson Rebecca, Moffatt Suzanne, Smith Maureen, Scott Jessica, Mcloughlin Christopher, Bell Judith, Bell Norman, 2016, *Exploring social inclusivity within the University of the Third Age (U3A): A model of collaborative research*, „Ageing & Society", 36(8), s. 1580–1603.

Pardasani Manoj, 2010, *Senior centers: Characteristics of participants and nonparticipants*, „Activities, Adaptation & Aging", 34(1), s. 48–70.

Pardasani Manoj, 2019, *Senior centers: If you build will they come?*, „Educational Gerontology", 45(2), s. 120–133.

Pardasani Manoj, Thompson Peter, 2012, *Senior centers: Innovative and emerging models*, „Journal of Applied Gerontology", 31(1), s. 52–77.

Rantala Anniriikka, Valkama Outi, Latikka Rita, Jolanki Outi, 2024, *Supporting older adults' social inclusion and well-being in neighbourhoods: The social hub model*, „Social Inclusion", 12: 7431.

Raymond Émilie, 2019, *The challenge of inclusion for older people with impairments: Insights from a stigma-based analysis*, „Journal of Aging Studies", 49(1), s. 9–15.

Raymond Émilie, Lacroix Nadine, 2016, *To include or not to include? Realities, challenges and resistances to the participation of people with disabilities in seniors' organizations*, „Review of Disability Studies: An International Journal", 12(2–3), s. 49–69.

Raymond Émilie?, Sévigny Andrée, Tourigny Andre, Vézina Aline, Verreault René, Guilbert-Couture Alexis, 2013, *On the track of evaluated programmes targeting the social participation of seniors: A typology proposal*, „Ageing and Society", 33(2), s. 267–296.

Richert-Kaźmierska Anita, 2025, *Relacje rówieśnicze wśród osób w wieku późnej dorosłości. Doświadczenia uczestników zajęć w klubach seniora działających na obszarze metropolitalnym Gdańsk–Gdynia–Sopot*, „Polityka i Społeczeństwo", 23(2), s. 192–211.

Rosenberg Buck, 2015, *Social spaces for seniors: Exploring seniors' centres and clubs in Australia*, „Journal of Sociology", 51(3), s. 464–477.

Salari Sonia M., 2005, *Infantilization as elder mistreatment: Evidence from five adult day centers*, „Journal of Elder Abuse & Neglect", 17(4), s. 53–91.

Salari Sonia M., Brown Barbara B., Eaton Jacqueline, 2006, *Conflicts, friendship cliques and territorial displays in senior center environments*, „Journal of Aging Studies", 20(3), s. 237–252.

Schneider Amanda, Ralph Nancy, Olson Carolyn, Flatley Anne-Marie, Thorpe Lorna, 2014, *Predictors of senior center use among older adults in New York city public housing*, „Journal of Urban Health", 91(6), s. 1033–1047.

Sobiesiak Paulina, Zalewska Joanna, 2011, *Między wstydem a towarzyskością. Modele uczestnictwa społecznego osób starszych*, w: Mariola Racław (red.), *Publiczna troska, prywatna opieka. Społeczności lokalne wobec osób starszych*, Fundacja Instytut Spraw Publicznych, Warszawa, s. 257–273.

Somerville Ceara, Roldán Nidya, Bui Cindy, Coyle Caitlin, Mutchler Jan, 2022, *Why don't older adults use senior centers? Evidence from adults age 50 and older in Massachusetts*, „Journal of Elder Policy", 2(1), s. 103–129.

Söderberg Maria, Melin Emilsson Ulla, 2022, *Older people's strategies for meaningful social interactions in the context of eldercare services*, „Journal of Social Work Practice", 36(1), s. 73–85.

Strauss Anselm, 1978, *A social world perspective*, w: Norman Denzin (red.), *Studies in Symbolic Interaction*, JAI Press, Greenwich, s. 119–128.

Strauss Anselm, 1982, *Social worlds and legitimation processes*, w: Norman Denzin (red.), *Studies in Symbolic Interaction*, JAI Press, Greenwich, s. 171–189.

Szplit Agnieszka, Garbat Anita, Miszczuk Renata, 2023, *Zaspokajanie potrzeb seniorów poprzez udział w Uniwersytetach Trzeciego Wieku — analiza opowieści*, „Edukacja Dorosłych", 89(2), s. 83–99.

UNESCO, 2022, *Reimagining our futures together: A new social contract for education*, UN, France.

WHO, 2002, *Active ageing: A policy framework*, World Health Organization, Geneva.

Wilińska Monika, 2012, *Is there a place for an ageing subject? Stories of ageing at the University of the Third Age in Poland*, „Sociology", 46(2), s. 290–305.

Abstrakt

Artykuł zawiera wyjaśnienie, w jaki sposób ośrodki senioralne tworzą warunki uczestnictwa społecznego osób starszych. Punktem wyjścia jest krytyka dominującego w literaturze ujęcia, które sprowadza uczestnictwo do dostępu do instytucji i jej oferty, pomijając procesy zachodzące „po przekroczeniu progu": wytwarzanie przynależności, uznania i granic członkostwa. Przeprowadzony został przegląd i synteza literatury z perspektywy światów społecznych zaczerpniętej z tradycji interakcjonizmu symbolicznego. Analiza pokazuje, że instytucje senioralne są zinstytucjonalizowanymi porządkami współdziałania, w których uczestnictwo oznacza uczenie się reguł, odnajdywanie pozycji i budowanie w nich widzialności. Zidentyfikowano cztery mechanizmy różnicujące doświadczenia społeczne: kontakty sytuacyjne, granice przynależności, normy aktywności i sprawności oraz status uczestnika. Inkluzja okazuje się praktyką relacyjną, współkształtowaną przez czas, przestrzeń, formę zajęć i praktyki personelu.

słowa kluczowe: ośrodki senioralne, uczestnictwo społeczne, inkluzja/wykluczenie społeczne, światy społeczne, późna dorosłość

SENIOR CENTRES AS SOCIAL WORLDS: INSTITUTIONAL CONDITIONS FOR OLDER PEOPLE'S PARTICIPATION

Agnieszka Konieczna
(The Maria Grzegorzewska University)

Abstract

The article explains how senior centres create conditions for older people's social participation. It begins with a critique of the dominant approach in the literature, which reduces participation to access to an institution and what it has to offer, while overlooking the processes that occur "after crossing the threshold": the production of belonging, recognition and the boundaries of membership. The literature was reviewed and synthesised from the perspective of social worlds drawn from the tradition of symbolic interactionism. The analysis shows that senior centres are institutionalised orders of joint action in which participation means learning the rules, finding one's position and building visibility within them. Four mechanisms differentiating social experiences were identified: situational contacts;

boundaries of belonging; norms of activity and capability; and participant status. Inclusion thus emerges as a relational practice, co-shaped by time, space, the format of activities and staff practices.

keywords: senior centres, social participation, social inclusion/exclusion, social worlds, later adulthood